

УДК: [904.4:711.552](477.41)°653°

О. О. Прядко

ДАВНЬОРУСЬКІ ГОРОДИЩА, ЯК МАРКЕРИ НАДДНІПРЯНСЬКОГО ТОРГОВОГО ШЛЯХУ (ділянка «Переяславль—Воїнь»)

Статтю присвячено локалізації частини Наддніпрянського торгового шляху за розташуванням городищ на переправах через степові річки мікрорегіону. Раніше довести цю версію було не можливо, за браком городищ на цьому шляху. У результаті проведених у 2012—2017 рр. розвідок було виявлено нові раніше не відомі городища у сс. Піщане, Кропивна та Іркліїв. Завдяки цьому вдалось точно позиціонувати місця бродів та переправ, які прикривали ці городища. Вище зазначена мережа городищ у повній кількості функціонувала з середини XII до першої половини XIII ст. цьому свідчать знайдені датуючі матеріали.

Ключові слова: Наддніпрянський торговий шлях, городище, давньоруський період, локалізація, переправа, брід, межиріччя рр. Трубіж — Сула.

У всі часи суходільні шляхи сполучення були важливими стратегічними об'єктами. На території Дніпровського Лівобережжя у давньоруський період існувала ціла мережа шляхів переважно з напрямком до центрів князівств. Переяслав та його земля у цьому відношенні не були винятком¹.

Основними торговими артеріями Переяславської землі являлись відомі із літописів Грецький, Соляний і Залозний, а також Хазарський, які з'єднували Середнє Подніпров'я з Візантією, Кавказом і Середньою Азією (Коринний 1992, с. 171; Ляскоронський 1903, с. 213).

На рахунок Грецького шляху, то він без сумніву йшов Дніпром, до чорноморських берегів, Криму і Візантії і складав частину великого водного шляху, який був відомий в літописах під назвою «шлях із Варяг у Греки». Безсумнів-

ну цей шлях був одним із самих важливих для Середнього Подніпров'я (Ляскоронський 1903, с. 213).

Метою даної статті є точна локалізація ділянки суходільного Наддніпрянського торгового шляху між літописними містами Переяслав та Воїнь за місцезнаходженням городищ у місцях бродів та переправ через степові річки регіону (рис. 1: 1—10).

Як відомо перша літописна назва про Переяслав записана під 907 роком в «Повісті временах літ», де передається зміст договору Русі з Візантією. Заснований на пустому місці на броді через Трубіж. Необхідність у спорудженні потужної фортеці виплила з важливого стратегічного положення Переяслава, який стояв на давніх торгових шляхах, що з'єднували Середнє Подніпров'я з Кавказом, Середньою Азією, Кримом та Візантією. Переяславська фортеця прикривала одночасно Дніпровські переправи — Зарубські броди та брід через Трубіж, що згадується у літописі. Цей брід був практично єдиним місцем переходу через широку заболочену заплаву річки протягом багатьох кілометрів вглиб плато, а отже, найзручнішим маршрутом проходження сухопутного шляху вздовж Дніпра (Бузян та ін. 2007, с. 70—71).

Оборонні укріплення Переяслава були збудовані на видовженому мисі обмеженим з півночі та сходу долиною р. Трубіж, з півдня р. Альтою. З напільного західного боку мис з'єднувався із суходолом. Переяславські укріплення складались із дитинця та посаду (рис. 1: 2). Дитинець мав двоє воріт: Єпископські та Княжі. Укріплення посад троє: Кузнечі, Київські та Альтицькі (Колибенко 2000, с. 16—23). Важливим елементом оборонних укріплень були міські брами, які й фіксували напрямки основних шляхів.

1. При нагоді висловлюю щире подяку В. К. Козюбі за цінні поради щодо напрямків дослідження.

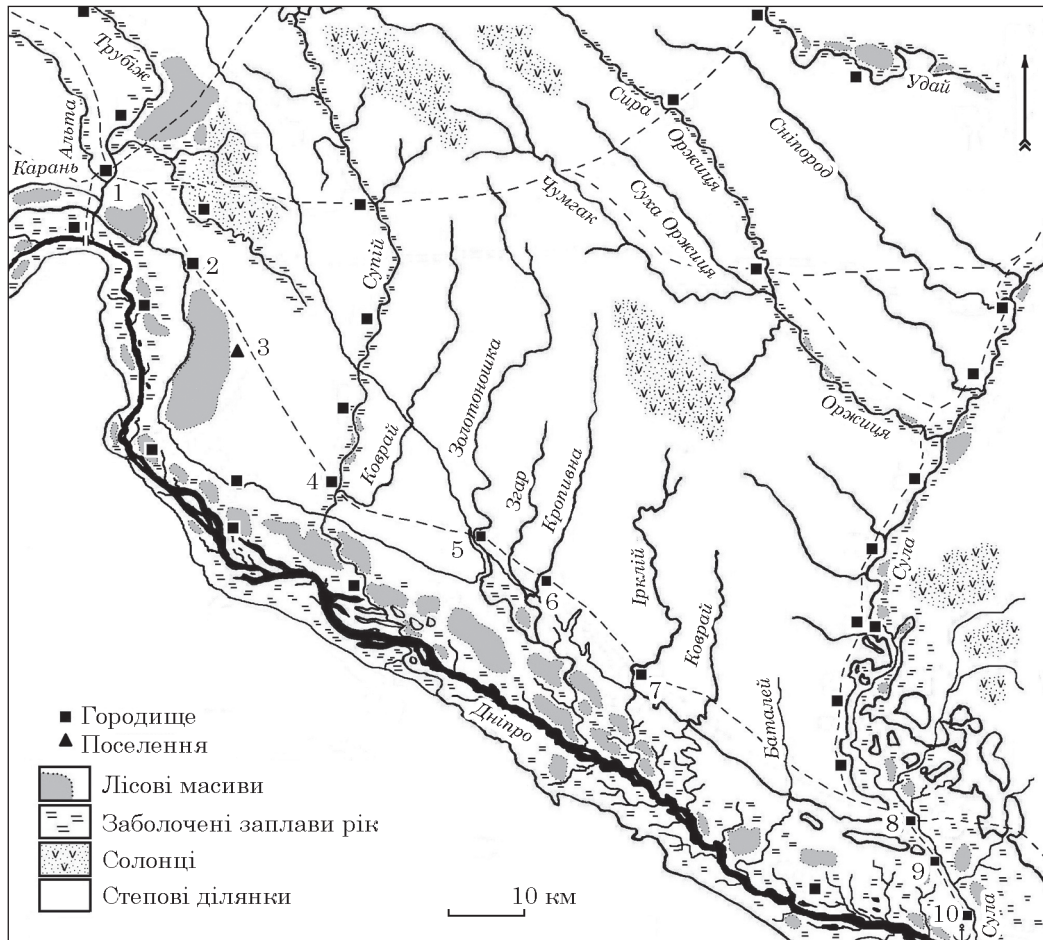

Рис. 1. План-схема регіону дослідження: 1 — Переяслав; 2 — Циблі; 3 — Хоцьки; 4 — Піщане; 5 — Золотоноша; 6 — Кропивна; 7 — Іркліїв; 8 — Жовнино; 9 — Жовнино II, уроч. Палаянівщина; 10 — Воїнська Гребля

Так, у північно східному напрямку через Кузнечі ворота пролягав шлях до Яготина та Прилук (рис. 2), у північному напрямку через Київські ворота пролягав шлях на Київ вздовж р. Алта через літописне Лыто. У південно західному напрямку через Альтицькі ворота пролягав шлях, який у місці сучасної Борисоглібської площі розділявся і прямував у південному напрямку до Зарубського броду на правий берег Дніпра, а у західному напрямку по краю корінного берега до Києва через Трепольський брід. У східному напрямку через Єпископські ворота розташовувався шлях, який у місці розвилки дороги на Ташань розділявся і прямував до Лубнів та Лукомля на Сулі через Ташань та Яблуневе, інша основна гілка пролягала до Воїня. Саме про цю частину ділянки шляху від Переяслава до Воїня і йтиметься у нашому дослідженні (рис. 1: 1—10).

Цей шлях у різні часи мав і свою назву. З відомих нам: Грецький, Цареградський, Переяславський, Татарський, Степовий, Чумацький, Старий, Поштовий та ін.

Від Переяслава через Єпископські ворота укріпленого дитинця торгівці перейшовши міст р. Трубіж прямували через Татарську гору

піднявшись на корінну надзаплавну терасу рухались до першого городища поблизу с. Циблі (рис. 1: 2).

За 600 м на південь від с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. розташоване городище та прилегле до нього поселення (рис. 3). Воно займає край високого корінного берега біля колишньої р. Цибля, нині затопленої водами Канівського водосховища. Площа городища із сходу та заходу захищена двома ярами, з напільного північного валом до 1,5 м за ширини близько 6 м.

Городище має підтрикутну форму, розміри 85x50 м (0,4 га). З боку долини Дніпра захищене ескарпом, який проходить на 3—4 м нижче від рівня майданчика. Колись на ньому було розміщене старовинне кладовище, оскільки неодноразово дослідники фіксували поховання у дерев'яних трунах. Кладовище функціонувало у XVIII—XIX ст. і від нього на сусідній горі залишився кам'яний хрест.

Відкрите городище А. П. Савчуком у 1981 р. У 1988—1989 рр. обстежувалось та досліджувалось археологами ПХІКЗ. В 1994 р. Канівською археологічною експедицією ІА НАНУ під керівництвом В. О. Петрашенка було здійснено роз-

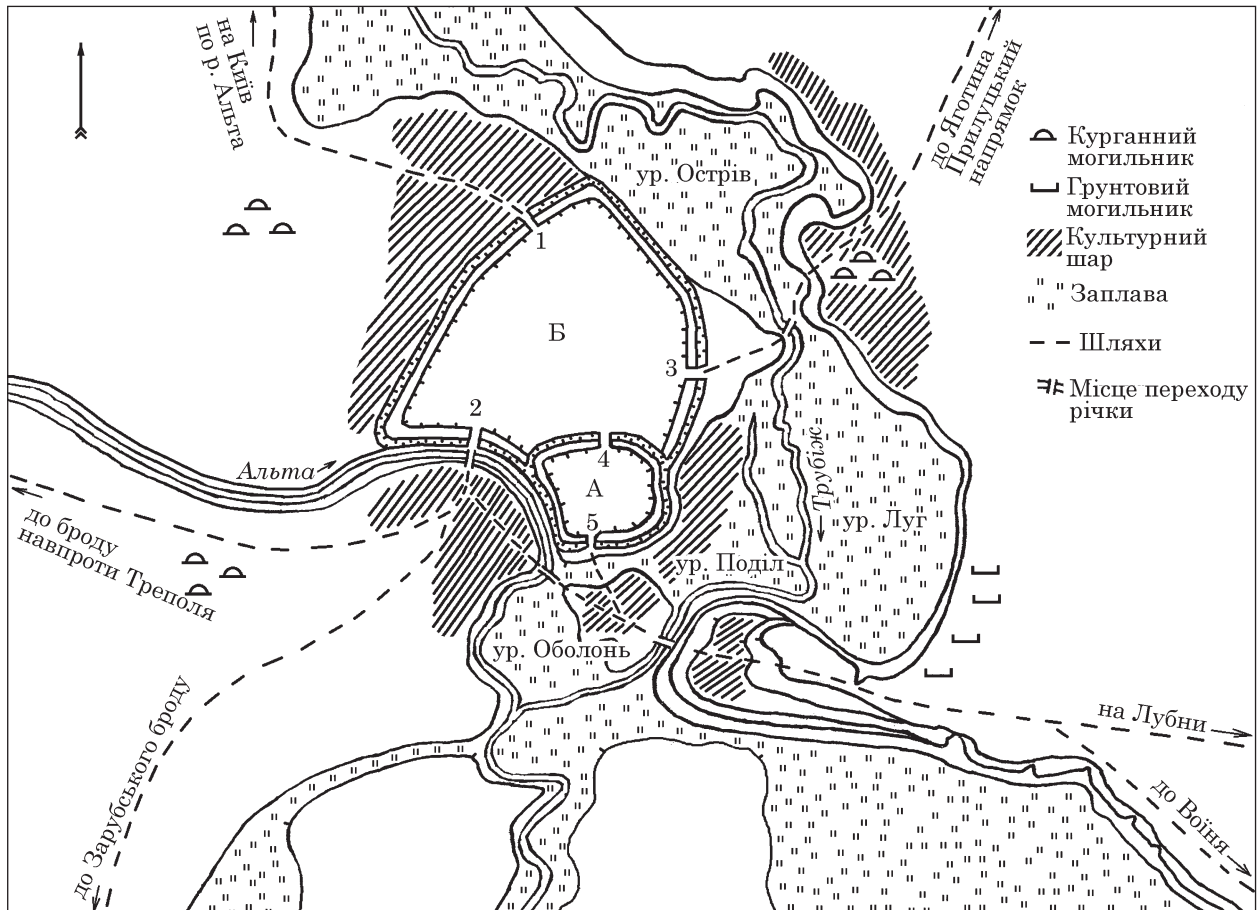

Рис. 2. План-схема городища Переяслав: А — дитинець, Б — укріплений посад; 1 — Київські ворота, 2 — Альтицькі ворота, 3 — Кузнечі ворота, 4 — Княжі ворота, 5 — Сфремовські ворота

відкові дослідження (Петрашенко, Козюба 1999, с. 264—266). У 1995 р. на городищі проводила дослідження Лівобережно дніпровська слов'яно-руська експедиція ІА НАНУ (Сухобоків та ін. 1995, с. 18—20). Під самим розсунутим валом простежувався культурний шар з уламками гончарного посуду XII—XIII ст., виявлено обуглені зерна гороху, кістки тварин та кераміка XII ст. (рис. 3: 2—25). Ймовірно, спочатку виникло поселення, на частині якого згодом споруджено городище не раніше середини XII ст. (Петрашенко, Козюба 1999, с. 265).

Від Цибельського городища шлях прямував також майже паралельно корінному схилу, але за 5,5 км на південний схід віддалявся у степове межиріччя у зв'язку з розташуванням на цій ділянці важко прохідного утворення із надувного піску (рис. 1: 3). Це утворення більш відоме як Хоцький горб. На схилі якого поблизу давнього безіменного річища в межах с. Хоцьки, Переяслав-Хмельницького району, Київської області виявлено давньоруське поселення з потужним культурним шаром, який охоплює період від кінця X до першої половини XIII ст. (Прядко 2017, с. 111—118). Вище зазначене поселення входило до цієї ланки, як важливий пункт для перепочинку, поповнення запасів прісної води і навіть ночівлі, адже розташова-

ний за 25 км від Переяслава. Для пішого чи гужового торговця зазначена відстань відповідає денному переходу (рис. 4).

Від Хоцьківського поселення шлях прямував до броду через р. Супій у місці сучасного с. Піщане Золотоніського р-ну Черкаської обл. де у північній частині населеного пункту в урочищі Городище розташовувався літописний Пісочен (рис. 1: 4).

Городище збудоване на видовженому піщаному мисі правого берега річки Супій. Територія обмежена із півночі заболоченим рукавом річки (уроч. Липове), із півдня старицею уроч. Перекалки (після меліорації сінокоси, пасовища). Із сходу лівий доплив р. Супій — р. Коврай (Ковраець). І лише на заході (уроч. Червоний Хутір) мис з'єднується із суходолом. Вся площа городища та частково територія навколо нього зайнята кладовищем XVIII — середини XX ст.

Городище в плані кругле, поверхня задернована. Діаметр майданчика становить 62 м, разом з валом діаметр — 80 × 75 м (0,6 га). По краю майданчика йде вал, що вцілів частково. Його висота, збережена на час обстеження, становила 1 м, ширина — від 1,5 до 2 м. Навколо городища простежується також рів шириною 2,5—3 м, який вцілів частково лише з півдня, південного-сходу та заходу, а з півночі та пів-

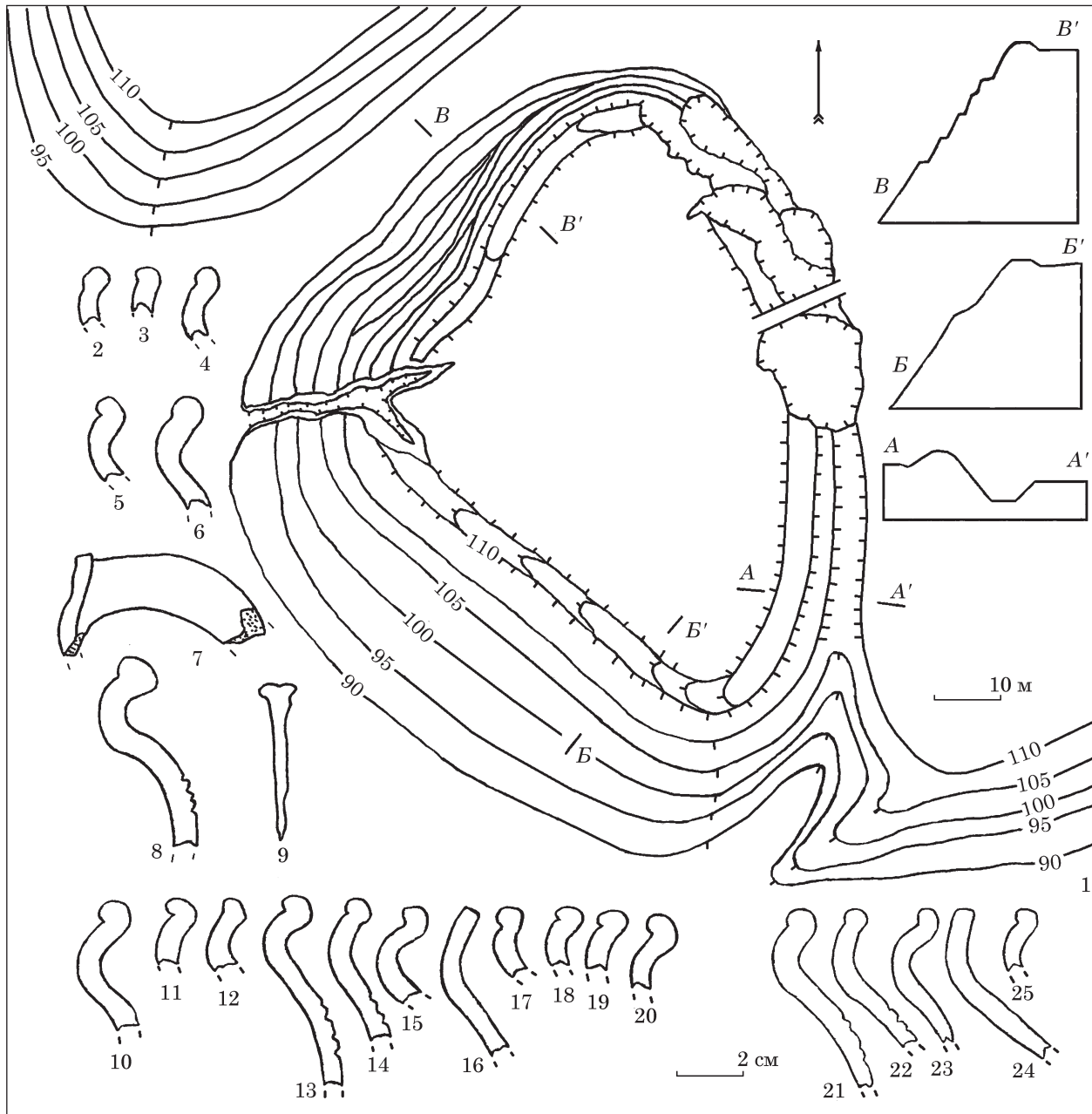

Рис. 3. План-схема і знахідки з городища Циблі (за: 1 — О. О. Прядко; 2—25 — О. В. Сухобоков, Г. М. Бузян, Б. У. Вайнер, О. В. Колибенко, М. В. Роздобудько)

нічного-сходу відсутній, адже тут до нього безпосередньо прилягають садиби жителів с. Піщане. Найкраще збережений відрізок валу з ровом простежується у східній частині городища. Ширина рову тут 3 м при глибині 1—1,5 м. Вхід до городища був з південно східної сторони. З південно-західної частини майданчик городища пошкоджений ямою великих розмірів (рис. 5).

У північно-західному та південно-східному напрямках від городища, на присадибних ділянках місцевих жителів с. Піщане (уроч. Красний Хутір, Городище), автором під час розвідок зібрано підйомний матеріал: уламки посудин давньоруського часу, переважно вінчики, стінки, денця; фрагменти стінок корчаг

та сколи рожевого овруцького пірофіліту. Давньоруська кераміка репрезентована уламками світло глиняних кружальних горщиків з плавним S-подібним профілем. Кераміка щільна, тонкостінна, у тісті домішка дрібного піску (рис. 5: 1—21). Колір поверхні темно сірий, жовтий, коричневий, теракотовий, бежевий. Зібрана кераміка розподіляється наступним чином: 98 — вінчиків, 9 — стінок з орнаментом, 5 — денця без гончарних клейм (Прядко 2015, с. 124—129).

Площа розповсюдження давньоруської кераміки поблизу городища 600 × 190—300 м (16 га).

Від Піщанського городища шлях прямував третьою надзаплавною терасою у напрямку су-

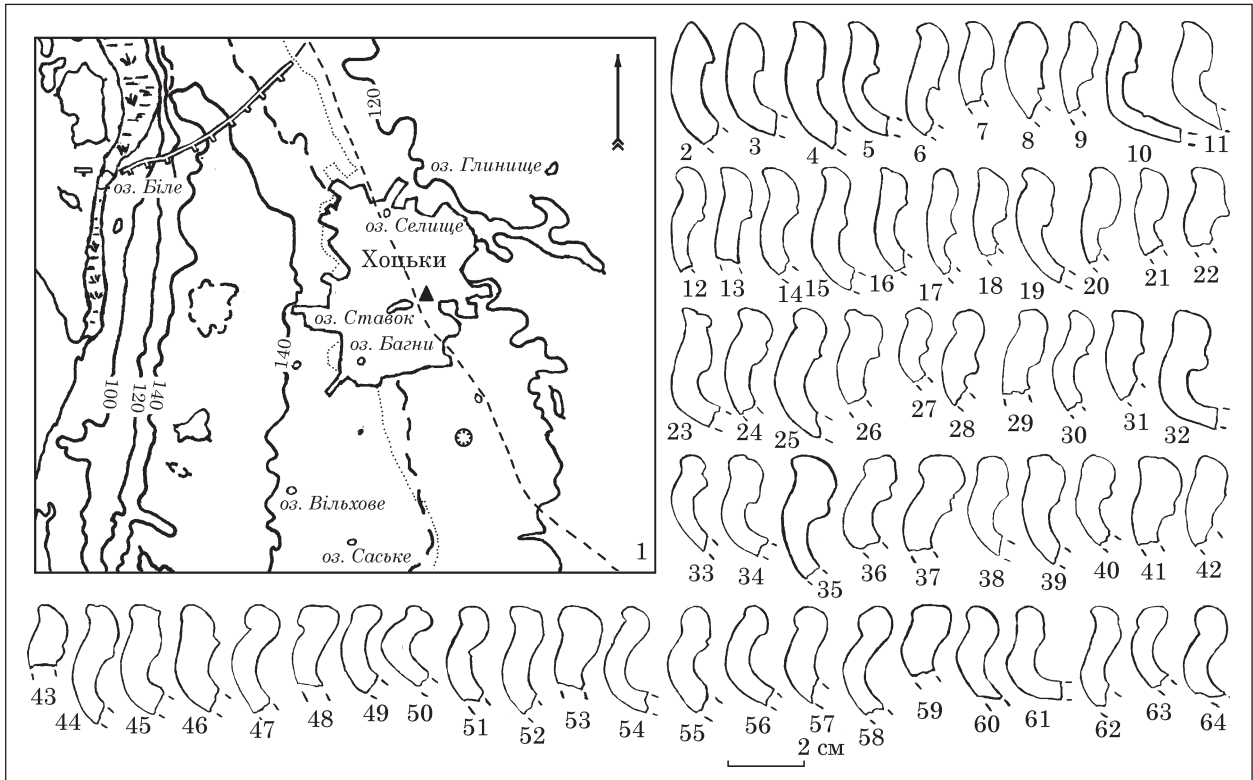

Рис. 4. План-схема поселення Хоцьки (1) та знахідки з нього (2—64)

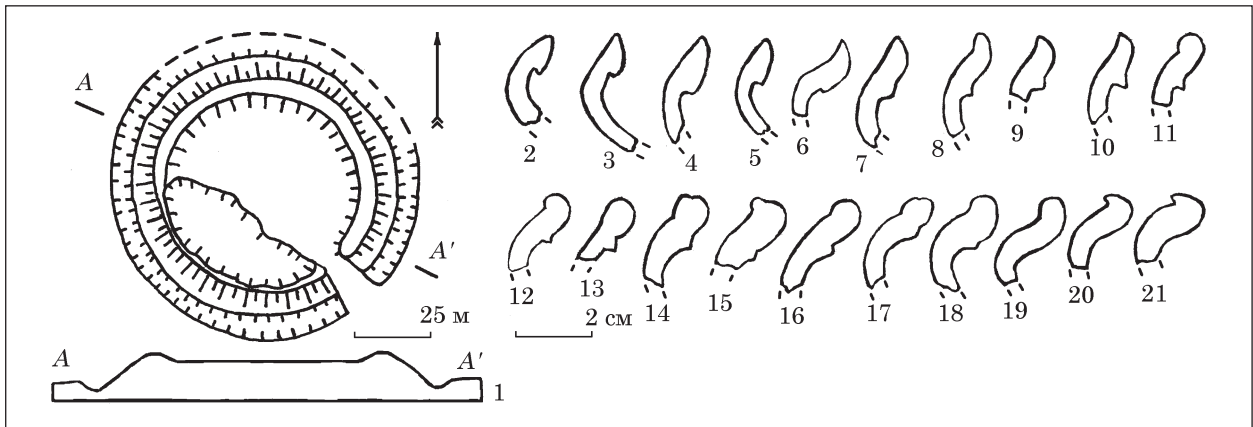

Рис. 5. План-схема (1) та знахідки з городища Піщане (2—21)

часного м. Золотоноша Черкаської обл. (рис. 1: 5). За 14 км від зазначеного міста розпочинається вишоложений схил четвертої надзавпавної тераси, який йде до р. Сула. Північніше сучасного м. Золотоноша шлях спускається в широку долину р. Золотоношки, де на її високому лівому березі розташовується городище з двома лініями валів з ровами зі сторони степу (рис. 6).

Городище знаходиться за 900 м на північний схід від м. Золотоноша Черкаської обл. на кінці корінного високого мису лівого берега р. Золотоношка (ліва притока Дніпра). Городище в плані кругле, поверхня розорюється. Вал та рів найкраще прослідковується з півночі та заходу. Діаметр майданчика 80 × 60 м (0,48 га). Східна

частина валу з ровом розорена. Мис по обидві сторони від городища ескарпований. На схід від дитинця простежується ближній та дальній вал з ровом укріпленого посаду. Перший дугоподібний вал знаходився від дитинця за 40 м, довжиною 106 м. Другий знаходився за 185 м, довжиною 230 м. На розорюваній поверхні майданчика зібрано уламки гончарного посуду XI—XIII ст., наконечники стріл, металеві ножі, уламки пірофіліту (рис. 5: 2—21). Поряд з городищем за 250 м на північний захід та 450 м на південний схід розташовуються синхронні відкриті два поселення (Прядко 2013, с. 53—60).

Від р. Золотоношка шлях пересікає невелику протоку Суху Згарь, і за 9 км досягає до р. Кропивна, де на її лівому високому березі

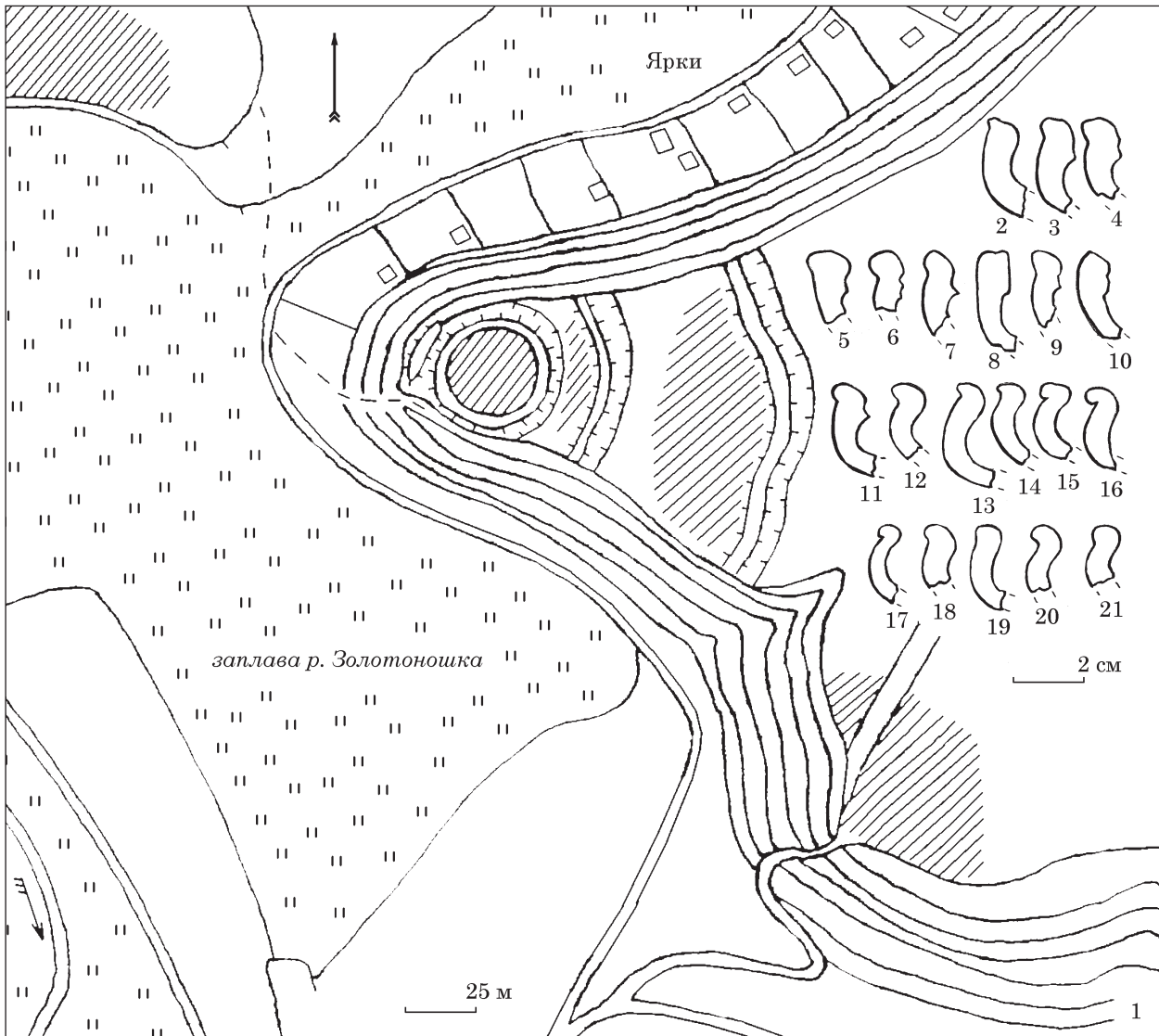

Рис. 6. План-схема (1) та знахідки з городища Золотоноша (2—19)

розташовується четверте городище цієї ділянки (рис. 1: 6).

Городище розташовується у північній частині с. Кропивна, уроч. Париж, Золотоніського району, Черкаської області за 960 м на північний схід від будівлі сільської ради на видовженій стрілці мису корінного лівого берега р. Кропивна лівий доплив р. Золотоношки, яка у свою чергу лівий доплив р. Дніпро. Майданчик городища має округлу форму, розмірами 45 × 32 м (0,14 га). Північний і південний схил городища ескарпований на одну «сходинку» шириною 1—1,5 м. З північної сторони площадки вал знівельований і ледве помітний, з південної сторони він зберігся частково. На поверхні площадки зібрано фрагменти гончарного посуду початку XI — першої половини XIII ст. (рис. 7: 2—10).

З метою встановлення культурного шару на городищі у північно східній частині майданчика було закладено розвідкову траншею розмірами 4 × 1 м (рис. 7: 1). Стінки траншеї орієнтовані

за сторонами світу. У профілі стінок зафіксовану наступну структуру нашарувань: зверху залягав чорнозем на глибину — 0,20 м — орний шар, він перекривав сіро-жовтий ґрунт насичений дрібними уламками ліпної кераміки епохи бронзи та гончарної кераміки давньоруського часу. Цей шар також був насичений фрагментами деревного вугілля. На глибині 0,89 м від північної стінки траншеї зафіксовано деревний тлін від конструкції кліті? в заповненні якої концентрувалися плями світло жовтої лесової глини. Під ним на глибині 1,1 м — знаходився материковий лес. Городище було збудоване не раніше середини XII ст. (Прядко 2015).

Від Кропивнянського городища шлях прямує через сухі балки і за 18 км досягає р. Ірклій, де на її високому лівому березі розташовується п'яте городище (рис. 1: 7).

Городище знаходиться в центральній частині с. Іркліїв, (уроч. Забашта, Хамське, Трибинщина) Чорнобаївського району Черкаської області. Залишки укріплень розташовані на

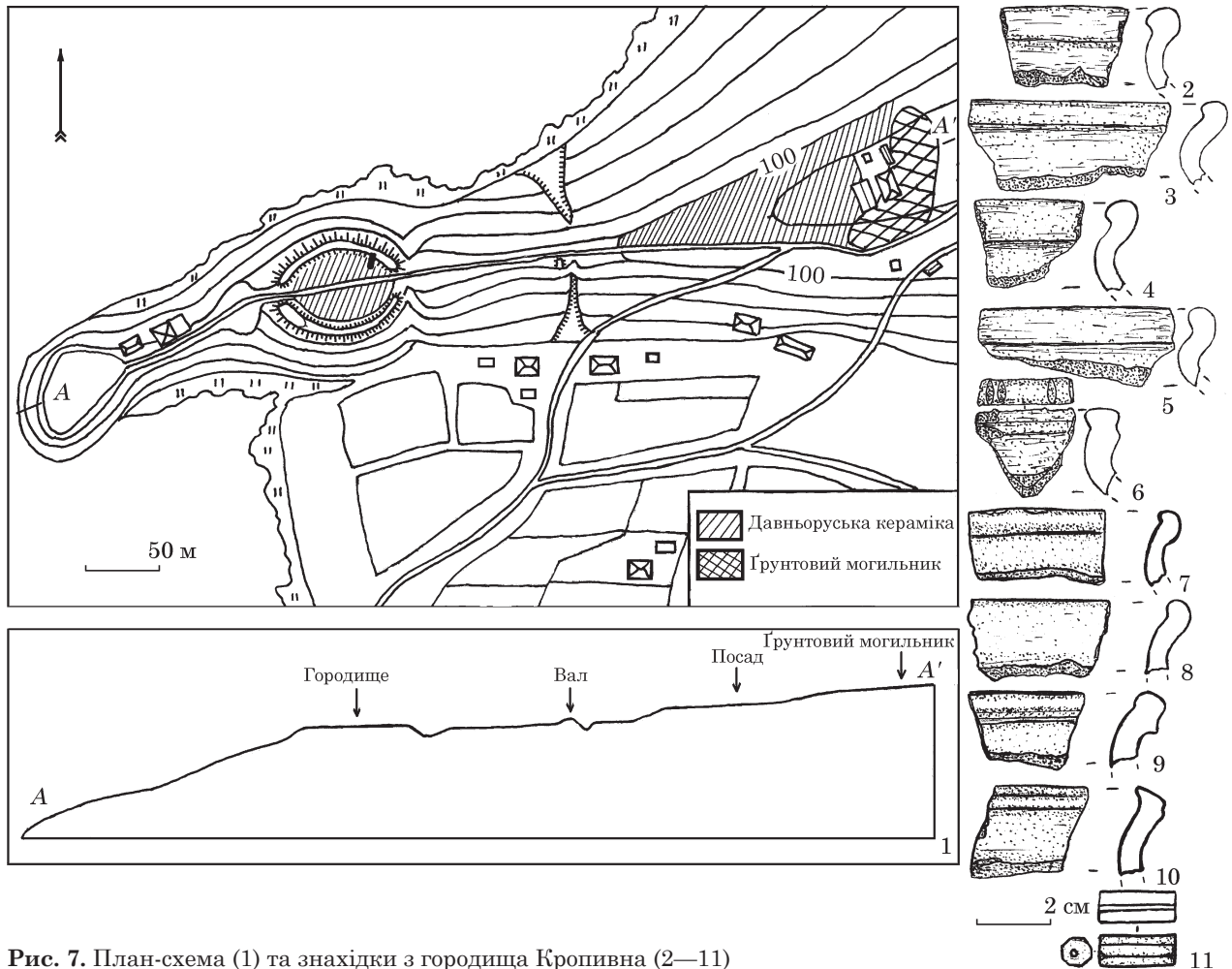

Рис. 7. План-схема (1) та знахідки з городища Кропивна (2—11)

мису, який утворений з північно-східної сторони долиною р. Ірклій, а з південно-західної широким ярмом. З південно-східної сторони мис з'єднується з корінним берегом. Висота над рівнем заплави становить близько 25 м.

З північно-західної сторони цього мису виділяється видовжений природній виступ (рис. 8: 1), який має округло видовжену форму, розмірами 82 м з північного заходу на південний схід, 38 × 24 м з північного сходу на південний захід (0,18 га). З півночі, північного заходу та південного сходу на краю поверхні цього виступу простежується рів, шириною — 4—4,5 м, глибиною — 0,50—0,60 м. Нижче площадки із заходу та південного заходу фіксується ескарп, який доповнений ровом, по якому нині проходить стежка. З напільного боку рів чи вал відсутній, але у місці ймовірного розташування рову простежується на схилі рівчак, який утворений багаторічним стоком води. До місця в'їзду на цей виступ вздовж мису з напільної сторони веде основна дорога, яка використовується й нині (вул. Марії Пустовіт). На сьогодні на поверхні виступу розташовуються три будівлі одного нежитлого двору. Поряд на сезонному городі зібрано підйомний матеріал, який представляє переважно козацьку добу. В

зачистці стінки сміттевої ями поряд з будівлею зафіксовано перемішаний культурний шар товщиною 1—1,6 м, який насичений матеріалами козацької, давньоруської та скіфської доби. Кераміка давньоруської доби фрагментована та малочисельна. Це уламки тонкостінних кружалних горщиків з типовим плавним вигнутим профілем. Вінця мають характерну закраїну зсередини та плавний S-подібний профіль зовні. Черепок щільний, у тісті домішка дрібнозернистого піску. Поверхня світло та темно-сірого кольору. Два фрагменти стінок мають характерний хвилястий орнамент (рис. 8: 2—7). Городище було збудоване не раніше середини XII ст. (Прядко 2017, с. 61—67).

Від Іркліївського городища шлях переходить через степові річки Коврай та Баталей і за 38 км опускається з високого корінного берега до рівня долини Сули, де розташовувалося шість давньоруське городище з відкритим поселенням та могильником у центральній частині с. Жовнино (рис. 1: 8).

Городище розташовувалося до затоплення в урочищі Городище на правому березі р. Сула за 1,8 км на південний схід від мису Жовнино. На початку XX ст. обстежувалося В. Г. Ляскоронським, який і зробив єдиний до цього часу

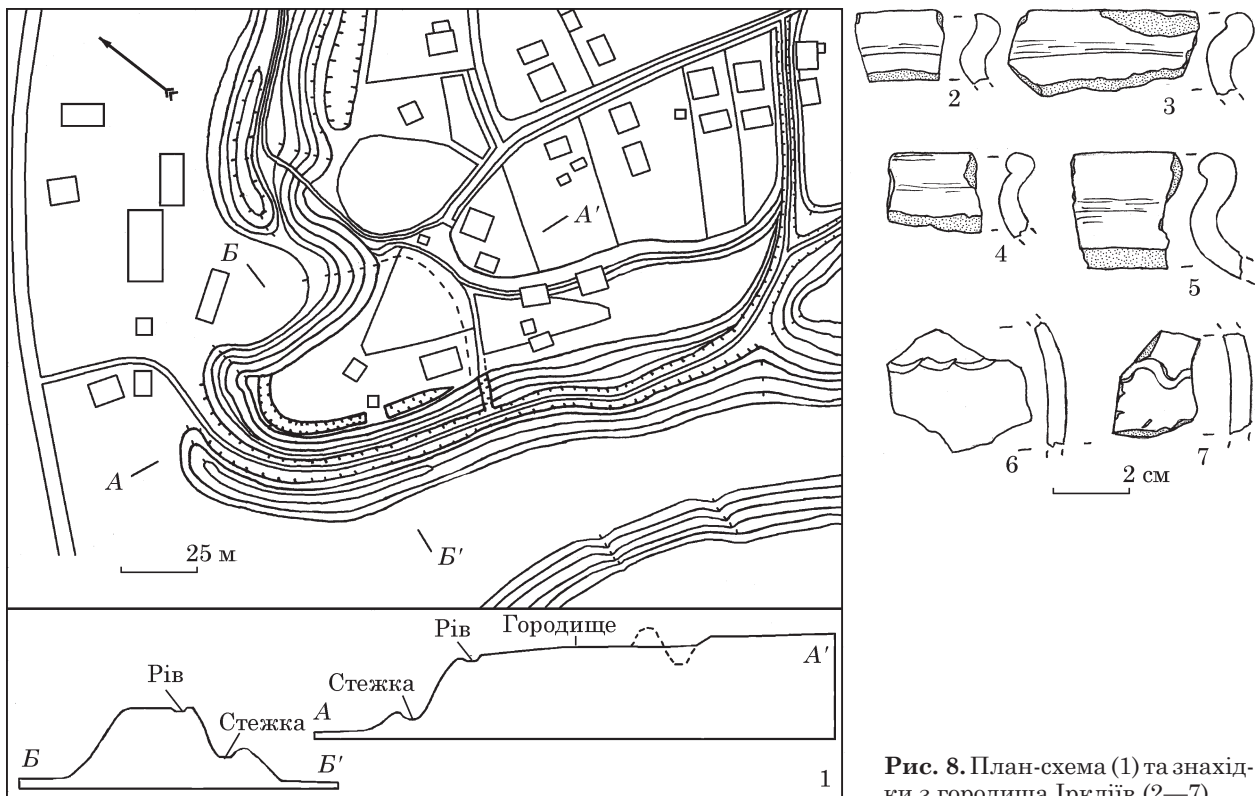

Рис. 8. План-схема (1) та знахідки з городища Іркліїв (2—7)

детальний окомірний план (рис. 9: 1) за яким вже на той час було помітно руйнування валів по всій їх протяжності. В центрі городища та поряд з ним розташовувалися дві церкви с. Жовнино, завдяки цьому на топографічних картах середини ХХ ст. укріплення округлої форми добре ідентифікуються (Ляскоронський 1911, с. 44). Городище в плані кругле, діаметр за В.Г. Ляскоронським — 450 аршин (320 м). Це ж городище обстежував Л.В. Падалка, який відмічає городок на 3 десятини (3,5 га), з валами 3—4 сажні (6,5—8 м) (Падалка 1905, с. 34—35). У 1946 р. городище обстежив Ф. Б. Копилов, який зафіксував вже повну руйнацію валів (Копилов 1946, с. 36). Під час спаду води у 1960 р. В. К. Гончаровим та В. Д. Дяденком було виявлено у кільцевому валу дерев'яні обгорілі кліті. На поверхні городища зібрано значну кількість матеріалів давньоруського часу (Дяденко 1961—67/107).

У фондах Інституту археології НАН України знаходиться колекція знахідок з Жовнино, яка складається з колекцій № 439, 934. У ці колекції входять матеріали розкопок раннього могильника та знахідки з розмитого городища зібрані В. Д. Дяденком у 1961—1969 рр. Найбільша група гончарної кераміки належить до зборів 1964 р. і складається із понад 150 артефактів, серед яких 31 фрагмент вінець горщиків кінця Х — початку ХІ ст., 113 — ХІІ—ХІІІ ст., а також пірофілітових прясличок з графіті (рис. 9: 2—34; 10: 35—65).

У 1981 р. територія пам'ятки обстежена Посульським загonom ІА АН УРСР під керів-

ництвом Ю. Ю. Моргунова (Моргунов 1996, с. 122—125).

Від городища Жовнино шлях розділявся на дві гілки, одна з яких переходила на лівий берег р. Сула і прямувала у напрямку сучасного м. Кременчук. Інше відгалуження прямувало вниз за течією р. Сула до сьомого городища цього шляху (рис. 1: 9).

Городище до затоплення знаходилося за 7,5 км на південний схід від південної околиці с. Жовнино уроч. Палянівщина, біля краю стариці правого берега р. Сула. Поряд з городищем розташовувалося поселення та могильник. Форма городища підковоподібна (240 × 106 м) висота валів 2,9 м (рис. 11). Культурний шар потужністю 0,60—1,8 м насичений матеріалами давньоруського часу кінця Х — середини ХІІ ст.

Городище відкрив у 1956 р. Р. А. Юра. Дослідження на ньому проводив у 1957 р. загін Кременчуцької експедиції ІА АН УРСР під керівництвом В. Й. Довженка. Усього досліджено 240 м² (Довженко, Гончаров, Юра 1966, с. 11).

Від цього городища шлях прямував до гирла річки Сула, де знаходилося городище-гавань літописного Воїня (рис. 1: 10). Про рівень та масштаби торгово-грошових відносин свідчать знахідки зроблені під час археологічних досліджень 1956—1959 рр. Цей укріплений пункт виконував функції порту на Дніпровському річковому шляху (рис. 12).

Городище обстежувалось В. Г. Ляскоронським, Л. В. Падалкою, Ф. Б. Копиловим. У

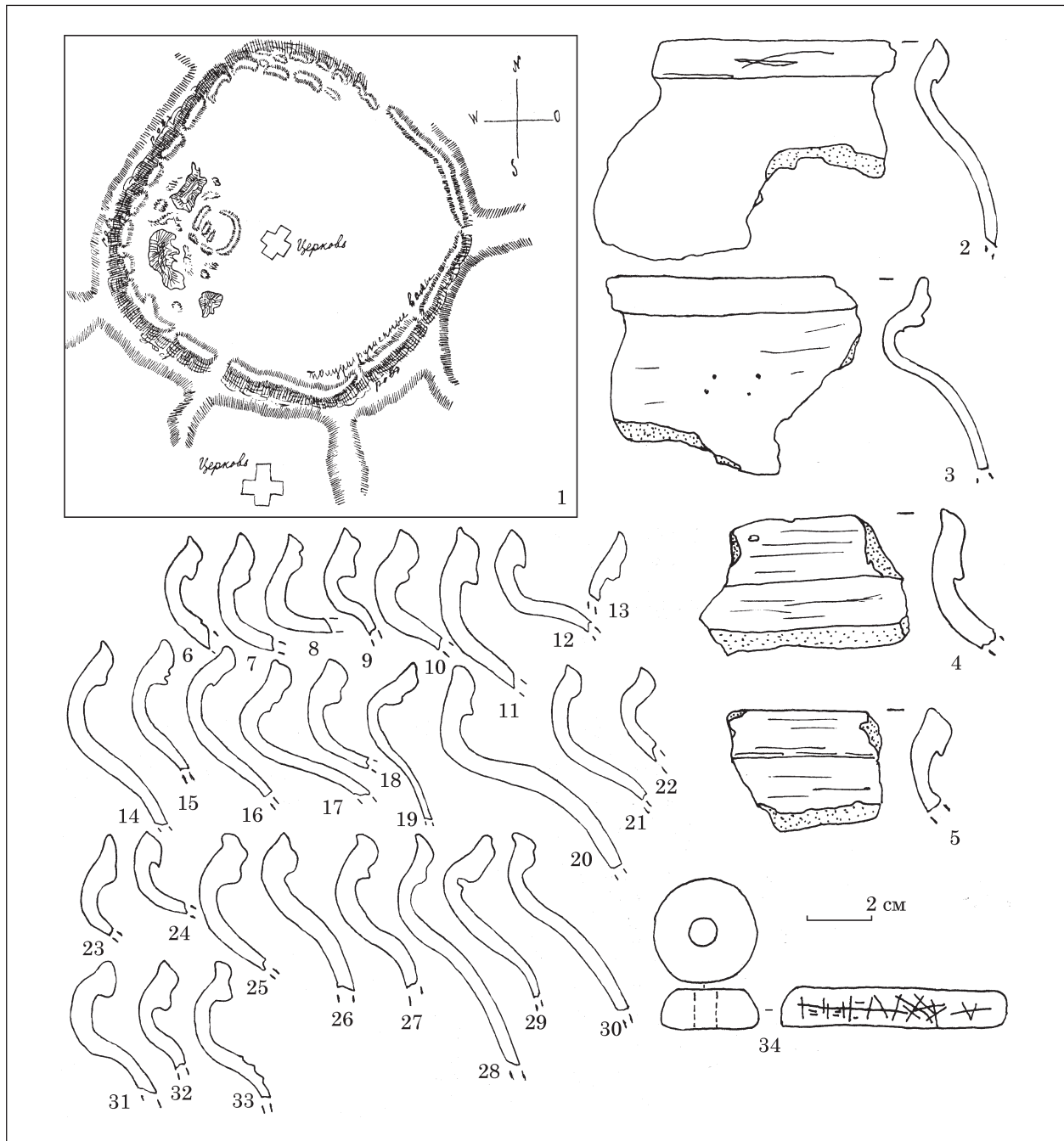

Рис. 9. План-схема за В. Г. Ляскоронським (1) та знахідки з городища за В. Д. Дяденком (2—34)

1956—1959 рр. на ньому проводились розкопки Кременчуцькою експедицією ІА АН УРСР під керівництвом В. Й. Довженка та В. К. Гончарова. За цей час розкопано близько 8 тис. м². Городище було збудоване наприкінці Х на початку ХІ ст. Укріплення складалися з двох валів і рову між ними, були посилені серцевою кладкою часу будівництва при Володимирі Святославовичі (Довженок, Гончаров, Юра 1966, с. 15—24).

Ще одним із індикаторів локалізації торгового шляху слугують знахідки монет, як власне карбованих так і іноземних, які також були у обігу. Так під час розкопок Воїня у внутрішніх

житлових клітках городища було знайдено п'ять візантійських анонімних фолісів (Довженок, Гончаров, Юра 1966, с. 146: табл. XXVII: 2—6). Поблизу давньоруського городища Золотоноша у 2012 р. було знайдено скарб візантійських анонімних фолісів (Прядко 2013, с. 55—60). Неподалік давньоруського городища Піщане було знайдено два анонімних фоліси та срібляник і уламок срібляника (Шостопал 2007, с. 48). У 2016 р. в центрі с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. знайдено візантійський міліарісій (Прядко 2017, с. 112).

Вище зазначена мережа городищ у повній кількості функціонувала з середини ХІІ до пер-

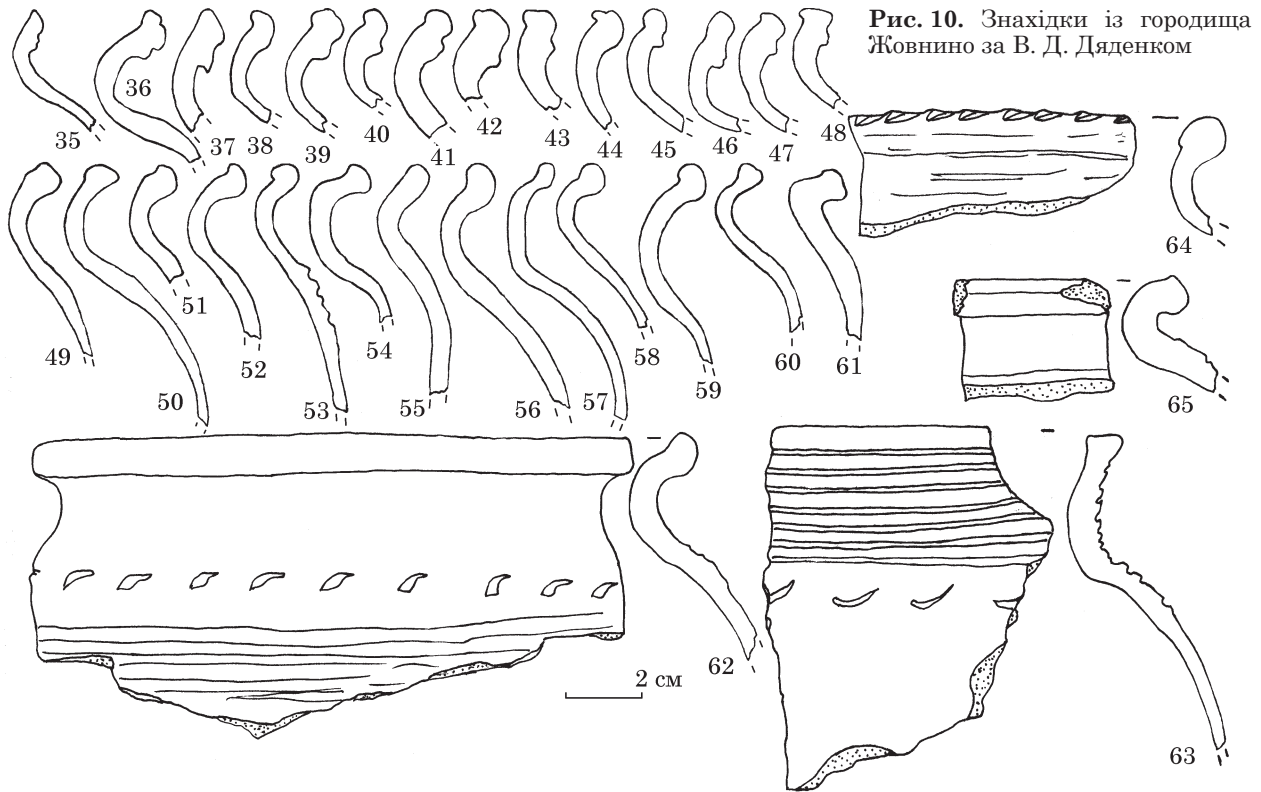

Рис. 10. Знахідки із городища Жовнино за В. Д. Дяденком

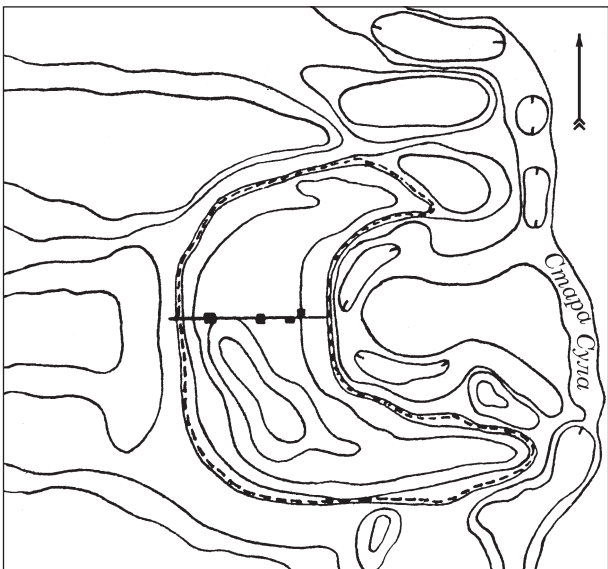

Рис. 11. План-схема городища Жовнино II уроч. Палівщина за В. К. Гончаровим

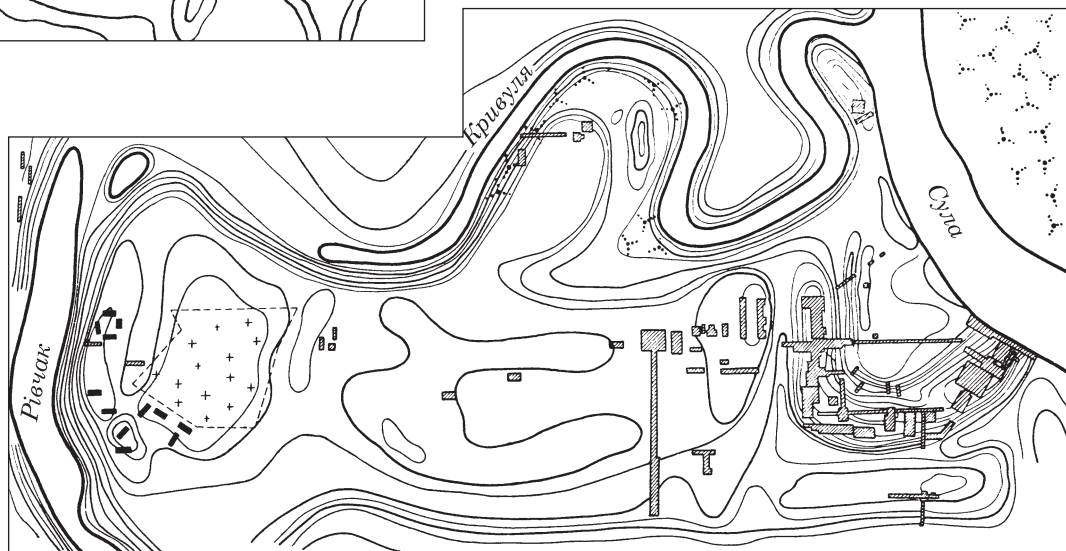

Рис. 12. План-схема городища Воїнська Гребля, за: В. К. Гончаров, В. А. Богусевич, Р. О. Юра (1)

шої половини XIII ст. цьому свідчать знайдені датуючі матеріали.

Таким чином в процесі масштабної роботи у напрямку виявлення археологічних пам'яток регіону, що здійснювалося автором упродовж тривалого часу, залучення до цих досліджень картографічних джерел та інформацію про попередні напрацювання, дозволило нам локалізувати ділянку Наддніпрянського торгового шляху за місцезнаходженням проміжних городищ між Переславом та Воїнем.

ЛІТЕРАТУРА

- Бузян, Г. М., Набок, Л. М., Роздобудько, М. В., Тетеря, Д. А. 2007. *Нариси з історії давнього Переяслава*. Київ: Міленіум.
- Дяденко, В. Д. 1961—1967. *Щоденники з розкопок могильника біля с. Жовнино*. НА ІА НАНУ, 1961—1967/107.
- Довженко, В. Й., Гончаров, В. К., Юра, Р. О. *Древньоруське місто Воїнь*. Київ: Наукова думка.
- Копилов, Ф. Б. 1946. *Звіт про роботу Посульської археологічної експедиції в 1946 р.* НА ІА НАНУ, 1946/22.
- Коринний, Н. Н. 1992. *Переяславская земля, X — первая половина XIII века*. Киев: Наукова думка.
- Колібенко, О. В. 2000. Міські брами Переяслава Руського. *Наукові записки з української історії*, 10, с. 16-24.
- Ляскоронський, В. Г. 1903. *История Переяславской земли с древнейших времен до половины XIII ст.* Киев: Тип. Н. А. Гирич.
- Ляскоронський, В. Г. 1911. *Городища, курганы, майданы и длинные (змиевые) валы в области Днепровского Левобережья*. Москва: Тип. В. И. Воронов.
- Моргунов, Ю. Ю. 1996. *Древнерусские памятники поречья Сулы*. Курск: Курск.
- Падалка, Л. В. 1905. *Древние земляные сооружения в пределах Полтавской губернии*. Полтава: Т-во печатного дела.
- Петрашенко, В. О., Козюба, В. К. 1999. *Узбережжя Канівського водосховища (каталог археологічних пам'яток)*. Київ: К.
- Прядко, О. О. 2013. Давньоруське городище поблизу міста Золотоноша. Нові археологічні та нумізматичні матеріали. *Наукові записки з української історії*, 33, с. 53-60.
- Прядко, О. О. 2015а. Давньоруське городище Піщане на р. Супій. *Археологія & Фортифікація*, с. 124-129.
- Прядко, О. О. 2015б. Нове давньоруське городище Кропивна на Лівобережжі Середнього Придніпров'я. *Праці Центру пам'яткознавства*, 28, с. 106-114.
- Прядко, О. О. 2017а. Городище в с. Іркліїв на Черкащині. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, 26, с. 61-67.
- Прядко, О. О. 2017б. Давньоруські пам'ятки с. Хоцьки на Переяславщині. *Археологія & Фортифікація*, с. 111-118.
- Сухобоків, О. В., Бузян, Г. М., Вайнер, Б. У., Колібенко, О. В., Роздобудько, М. В. 1995. *Звіт про археологічні дослідження Лівобережно-Дніпровської слов'яно-руської експедиції ІА НАН України у 1995 р.* НА ІА НАНУ, 1995/64.
- Шостопа, А. В. 2007. *Скарби Черкащини*. Черкас: Андрощук П. С.

REFERENCES

- Buzian, H. M., Nabok, L. M., Rozdobudko, M. V., Teteria, D. A. 2007. *Narysy z istorii davnoho Pereiaslava*. Kyiv: Milenium.
- Diadenko, V. D. 1961—1967. *Shchodennyky z rozkopok mohylnyka bilia s. Zhovnyno*. NA IA NANU, 1961—1967/107.
- Kopylov, F. B. 1946. *Zvit pro robotu Posul'skoi arkheolohichnoi ekspedytzii v 1946 r.* NA IA NANU, 1946/22.
- Korynnui, N. N. 1992. *Pereiaslavskaiia zemlia, X — pervaia polovyna XIII veka*. Kyev: Naukova dumka.
- Kolybenko, O. V. 2000. Miski bramy Pereiaslavlia Rusko-ho. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*, 10, s. 16-24.
- Liaskoron'skyi, V. H. 1903. *Istoriia Pereiaslavskoi zemli s drevneishikh vremen do poloviny XIII st.* Kyev: Typ. N. A. Hyrych.
- Liaskoron'skyi, V. H. 1911. *Horodyshcha, kurhanu, maidanu y dlynnie (zmyevue) valu v oblasti Dneprovskoho Levoberezhia*. Moskva: Typ. V. Y. Voronov.
- Morhunov, Y. Y. 1996. *Drevnerusskyye pamiatnyky porechia Sulu*. Kursk: Kursk.
- Padalka, L. V. 1905. *Drevnye zemlianie sooruzhenyia v predelakh Poltavskoi gubernyy*. Poltava: T-vo pechatnoho dela.
- Petrashenko, V. O., Kozziuba, V. K. 1999. *Uzberezhzhia Kanivskoho vodoshkoviyscha (kataloh arkheolohichnykh pamiatok)*. Kyiv: K.
- Priadko, O. O. 2013. Davnoruske horodyshche poblyzu mista Zolotonosha. Novi arkheolohichni ta numizmatychni materialy. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*, 33, s. 53-60.
- Priadko, O. O. 2015a. Davnoruske horodyshche Pishchane na r. Supii. *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia*, s. 124-129.
- Priadko, O. O. 2015b. Nove davnoruske horodyshche Kropyvna na Livoberezhzhi Serednoho Prydniprovia. *Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva*, 28, s. 106-114.
- Priadko, O. O. 2017a. Horodyshche v s. Irkliiv na Cherkashchyni. *Novi doslidzhennia pam'iatok kozatskoi doby v Ukraini*, 26, s. 61-67.
- Priadko, O. O. 2017b. Davnoruski pam'iatty s. Khotsky na Pereiaslavshchyni. In: *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia*, s. 111-118.
- Sukhobokov, O. V., Buzian, H. M., Vainer, B. U., Kolybenko, O. V., Rozdobudko, M. V. 1995. *Zvit pro arkheolohichni doslidzhennia Livoberezhno-Dniprovskoi slov'iano-ruskoj ekspedytzii IA NAN Ukrainy u 1995 r.* NA IA NANU, 1995/64.
- Shostopal, A. V. 2007. *Skarby Cherkashchyny*. Cherkasy: Androshchuk P. S.

О. О. Прядко

LOCALIZATION OF THE «PEREYASLAV — VOYIN» PART OF THE DNIEPER TRADE PATH BY THE SETTLEMENTS' LOCATION

The article is devoted to the part of the Dnieper trade path's localization by the location of fortifications at the crossings through the steppe rivers in the micro region. It was impossible to prove this version earlier due to the lack of known settlements along the path. As a result of the exploration conducted in 2012—2017 there were discovered previously unknown fortifications in Pishchane, Kropyvna and Irklyiv. Thus it is became possible to precisely position the fords and crossings that covered those settlements. Above mentioned network of fortifications functioned from the middle of the XII to the first half of the XIII century. This is confirmed by the materials found.

Key words: Dnieper trade route, settlement, Kievan Rus period, localization, crossing, ford, between Trubizh and Sula rivers.

Одержано 12.11.2017

ПРЯДКО Олександр Олегович, науковий співробітник, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», вул. Шевченка 8, м. Переяслав-Хмельницький, 08400, Україна, Alex3322prt@gmail.com.

PRYADKO Olexandr O., Researcher, National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav», Shevchenko ave. 8, Pereyaslav-Khmelnitsky, 08400, Ukraine, Alex3322prt@gmail.com.